

HALKBİLİMİ
ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
FOLKLOR RESEARCH ASSOCIATION

*uluslararası halkbilimi
araştırmaları dergisi*

Geliş Tarihi: 24.12.2018 / Kabul Tarihi: 25.12.2018
Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi,
2018, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 18-26.

Urumların Tarihi Ve Kültürü

History And Culture Of Urums

M. Akif KORKMAZ*

ÖZ

Bu yazıda Erdoğan ALTINKAYNAK tarafından hazırlanmış olan ve Üniversite Kitapevi Yayınları arasından çıkan “Ortodoks Türkler: Urumlar” isimli kitap tanıtılmaktadır. Bu yazının konusu olan eser, Ardahan İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi profesörü olan Erdoğan ALTINKAYNAK’ın üç yıl süren inceleme, araştırma, gezi ve gözleme dayanan kitabıdır. Kitap Ukrayna, Gürcistan ve Kazakistan Urumları hakkında folklor metinleri ile bu halkın kökenleri hakkında bilgilerden oluşmaktadır.

İthaf, önsöz, metin, ekler ve kaynakça bölümünden oluşan kitabın şekil, harita ve fotoğraf baskısı amatör bir çalışma olmasına rağmen, bu kitap sahası için önemlidir. Yazar, bu çalışmaya nasıl ve niçin başladığını, eldeki malzemelerin çokluğunu, bu konuda devam eden hazırlıklarını ve bu çalışmada katkısı olan aralarında elinizdeki derginin yayıncısı Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Müdürü Alemdar YALÇIN’ın da bulunduğu birçok kişi ve kuruma teşekkürünü eserin önsözünde dile getiriyor.

Anahtar Kelimeler: Urumlar, Ortodoks Türkler, Karadeniz folkloru.

Abstract

In this article, the book that has been prepared by Erdoğan ALTINKAYNAK and named “Ortodoks Türkler: Urumlar” and is published among Research Publications is introduced. The subject of this article is the book of Erdoğan ALTINKAYNAK, who is a professor of the Faculty of Humanities and Literature of Ardahan, based on three years of study, research, travel and observation. The book contains information about folklore texts and the origins of the people of Ukraine, Georgia and Kazakhstan Urums.

Although it is an amateur work, it is important for this bookstore, although the form, map and photo print of the book, which includes the section of dedication, preface, text, appendices and bibliography. The author expresses his gratitude for the support of many people and the organization

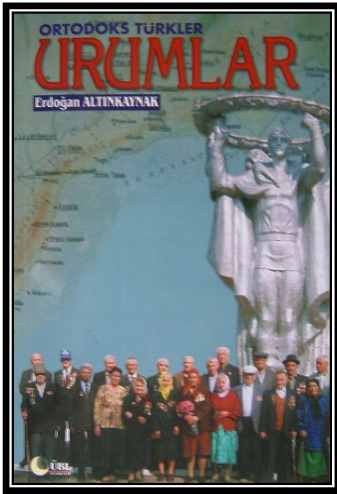
* Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi ABD,
korkmazmakif@hotmail.com

including Gazi University Hacı Bektaş Veli Research Center Director Alemdar YALÇIN, the publisher of the magazine in your hand.

Key Words: Urums, Turks of orthodox, folklore of Black Sea.

GİRİŞ

Kitabın Giriş bölümü Urum denilen topluluğun tarihi, dili ve etnik yapısı hakkında bilgiler içermektedir. Urumların yaşadıkları alanların tarihî olaylardan kaynaklanan dağınıklığı, malzemelerin elde edilmesini ve üzerinde yapılacak çalışmayı güçleştirmektedir. Bu güçlüğü de çalışılan alandaki yerli araştırmanın yok denecek kadar olması bir nebze olsun hafifletmektedir.

Urum folkloru metinlerinde eser öncelikle düğün, dans ve müzik, cenaze, tarım gibi uygulamalardaki yapıların incelenmesiyle başlamaktadır. Bu kısımda yazarın yorum içeren gözlemlerine ve önce yapılan çalışmaların eleştirilerine de yer ayrılmıştır. Hemen bu bölümü Urum yer adları hakkında bir değerlendirme takip etmekte ve bir Urumca-Rusça yer adları dizini bulunmaktadır. Yine kişilerin soyadı listesi de bu kısmı takip etmektedir.

Aşağıda verdiğimiz bilgilerden ve de yazarın kitabını okuduktan sonra görüleceği gibi bu konu hakkında kapsamlı araştırmalar gerekmektedir. Karadeniz güneyi ve kuzeyi ile iç içe yaşayan topluluk ve halkların bir üst kültür olarak benimsediği 'Türklük' bakımından eşsiz bir bölgedir. Türk tarihi ve kültürünün sürekliliğini yansıtan bu bölgede temel kaynakların ve alan araştırması sonuçlarının ortaya çıkması oldukça önemlidir. Anadolu topraklarındaki Orta ve Doğu Karadeniz konusunda değerli çalışmaları olan ve yön gösteren sözleriyle dikkatlerimizi çekmiş Sayın Bahaeddin YEDİYILDIZ'ın eserlerini ilgilenen okuyucuların taraması gerekir.¹ Araştırmacımız ALTINKAYNAK, Hıristiyan Türklerin tarihi meselesini tarihçilerin daha belirgin bir şekilde ortaya koyacaklarına inanmakla birlikte iki yıldan fazla çalışmakta olduğu saha, kişiler ve uzmanlardan elde ettiği bilgileri şöyle özetlemektedir:

¹Yediyıldız'ın konuya ışık tutan eserlerinden bazıları: Ordu Tarihinden İzler (2000), Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları(1992), Ordu Kazası Sosyal Tarihi (1985).

“Bilindiği gibi Türkler İslamiyet’ten daha önce Hıristiyanlık, Musevilik ve Budizm gibi evrensel dinlerle tanışmışlardı. Bu tanışıklık ve misyonerlik faaliyetleri neticesinde geneli kapsamasa da birtakım grupların gerek siyaseten gerek ihtiyaca binaen ilişkiye girilen dinleri benimsedikleri ortadadır. Bununla da kalmayıp İslamiyet’i seçtikten sonra, tahtını korumak, canını kurtarmak, yeniden güç ve itibar sahibi olmak maksadıyla gittikleri coğrafyadan geri dönmeyip din değiştirip Hıristiyanlığa girmiş olanlar da vardır. Dillerinde rastlanan Arapça dini terimleri dikkate alarak Urumların (kültürel ve tarihi geçmişlerini) bilim âlemi değişik şekillerde izah etmektedir.

1. Bunlar önceden İslamiyet’i kabul etmiş ve daha sonra çeşitli nedenlerle din değiştirmiş Türklerdir.

2. Türkçenin etkisinde kaldıkları için ana dillerini unutmuş, dini terimleri de Müslüman Türklerden öğrenmiş Türk olmayan topluluklardır.

3. Daha önce Hıristiyanlığı benimsemiş, Müslüman Türklerle birlikte yaşamağa başladıklarında da kendilerinden olmayan misyonerlerin terimlerini terk edip ırkdaşlarının terimlerini kullanan Türk topluluklarıdır.

4. Kıpçakların Anadolu Selçukluları ile bağlanan kollarıdır.

5. MS. II-V. asırlar arasında ve daha sonra XIV. asırlara varıncaya kadar Süryanî ve Yakubî misyonerlerden Hıristiyanlığı öğrenen Türklerin bakiyeleridir...

Bunlar XI. Asrın ortalarında Hıristiyanlığı kabul eden ve Grekçe isimler alan putperest Kıpçak halkıdır. Bunlardan bir kısmı Gregoryen ve Musevi de olmuşlardır. Geriye kalanları da Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Fakat Urumların hepsi Kıpçaklardan oluşmamış; diğer Türk soylu ve Türk dilli halklar ile *Anadolu’dan gelen akrabaları(?)* da oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Bu halkın arasında *Yağmurçuk oğlu Çimen, Çepni, Kuman, Melikoğlu, Sipahi* vd. gibi adlandırmaların izahı için daha da araştırmalara ihtiyacımız vardır.”

Eserin asıl yapısını oluşturan Urum sözlü kültüründen derlenmiş bilmece, atasözü, deyim, alkış, kargış ve kalıp ifadelerin ardından maniler kısmı örneklerle zenginleştirilmiştir. Türküler, masallar ve halk hikâyelerinin yer aldığı kısım eserin son bölümüdür. Sözlü ürün geleneklerinde Urumlar ile özellikle Kuzeydoğu Anadolu Türk sözlü kültürünün benzerliklerinden değil de aynılıklarından söz etmek gerekir. Aşağıdaki bu sözlü ürün örneklerinde köklü bir kültür mirasının kalbi atmaktadır.

Eseri okudukça sözlü ürünlerin metinleri bize daha çok tanıdık gelecektir. Bölge tarih itibarıyla eski bir Türk yerleşim coğrafyasıdır. Burası Hun, Hazar, Bulgar, Kıpçak, Kuman ve İskit gibi eski Türk kavimlerinin yerleştikleri bölgelerdendir. Bu halkların büyük bir kısmı sonunda diğer kavimlerle kaynaşmıştır. İslam, Hıristiyanlık ve Musevilik gibi inançları benimsemişler, belki zamanla

da kendi geçmişlerini hatırlamaz olmuşlardır. Onların dilleri ve onunla bugüne taşıdıkları sözlü kültürleri ise toplumsal yapı gereği korunagelmıştır. Çünkü gelenek için bir kalıp olması kadar kendisi de gelenek olan sözlü kültür, dış tesirlere iç dinamiklerin izin verdiği ölçüde açılır. Değişimi ve gelişimi kendisi ayarlar. Belirleyici olan geleneklerdir.

Maniler

Aşağıda okuyacağımız bazı maniler yapı ve içerik olarak Karadeniz'in güneydoğu bölgesinin benzerdir. Sevgiliye kaçmak, atışma biçiminde yaşlılık eleştirisi, Karadeniz türkülerinin kadın-erkek ilişkilerdeki toleransı, ev ve yaşam biçimleri, sevdayı dillendirme gibi sosyal ve kültürel yönden pek çok benzerlik gözden kaçmıyor.

Hamçı urdum atıma

Atımın haşhasına

Alajak osan al beni

Haçacam bahaşasına

Haya hayaya bahar

Hayadan seller ahar

Sırma bıyık turganda

Sahalıyla tim bahar

Testaneyi butadım

Butağımı sahladım

Annesine sormayıp

Oğlunu hucahladım

Yavaş yavaş bas ta gel

Tahtalar mıyışmasın

Kündüz teme yece tel

Cadu harı duymasın

Yufah yufah pareler

Yürecigim yareler

Yarsız töşeğe girsem

Töşek beni pareler

Türküler

Bu türkü bizim Anadolu'da olduğu gibi maniler dizisinden oluşan yapısıyla orijinal bir örnektir. Sözlü dokusundan anlaşıldığı gibi kemeçe ile çalınabilir bir havası vardır.

Ateş Verdim Hamişe

Ateş verdim hamişe

Su eyleniz yanmışa

Mevlam saburluhla versin

Eşinden ayrılmışa

Ben bir deste hamışım

Ateşine yanmışım

Delen deçen bin sultan

Derdine dayanmışım...

Plevne kahramanı Osman Paşa, Tuna boyları türkü kültüründe temel taşlardan biridir. Balkan folkloru, umumî türkü kültürü içinde önemli bir bahistir. Bu parçada okuduğumuz sözlü dokuda Balkanların talihinin Kırım ve Karadeniz Türklüğüyle birleştirilmesi çok manidardır.

Osman Paşa-I

Ahsaray da bahçisaray

Dül açılır meydanına

Tör olaydı Osman Paşa

Jıhtı aster baştan başa

Duna deyler ahmam dedi

Çadırımdan çıhmam dedi

Yüz bin aster hırılanjaz

Çadırımdan bahmam dedi...

Giresun'un yakın tarihindeki bir sevdalık ve yiğitlik olayını işleyen ve aynı zamanda da tüm Anadolu'da sevilen Mican Türküsü'yle yapı, imge ve kavram ortaklıklarını görmeden geçemeyeceğiniz bir parçayı daha buraya alıyoruz.

Mican Türküsü, Giresun

Sarğaç boyanır mı da?

Varsam yar uyanır mı?

Gelsek garşı garşıya,

Ona can dayanır mı?

Çal atımı da bineyim de

Bulutlara sineyim

Ölsem onda öleyim de

Yar yüzünü göreyim...

Garagoç boyanu mu?

Öpsem yar uyanu mu?

Sen orada ben burada,

Bunga can dayanu mu?

Horozumu kaçırdılar/ Daldan dala uçurdular/ Suyuna da pilav pişirdiler... Bir çocuk şarkısı bestesiyle de tanınan bu horoz destanı bizde hâlâ çok sevilerek dinlenir. Çal gibi <ala, alaca, çil, çilli> renkleri Anadolu ağızlarında kullanılan sözcüklerdendir.

Çal Horozum

Horozumu uçurdular

Daldan dala hondurdular

Ay horozum vay horozum

Telli başlı çal horozum

Horozumun başı telli

Horantası beş yüz elli

Ay horozum vay horozum

Telli başlı çal horozum...

İkili dört parçadan oluşan Anton Paşa türküsü Kazak Urumlarından alınmıştır. Bir destanın (ağıt) parçaları olduğu tahmin edilmektedir. Parçanın notasız olması büyük bir eksikliklerdir. Yine de sözlerinden anlaşılan ezgiye ve metin yapısına göre Giresun'da ve tüm Anadolu'da sevilen Mican ve Eşref Türküleri ile paralellikleri aşikârdır.

Anton Paşa

Anton dedükleri bir yosma uşah

Omzunda martin belinde fişek

Anton'un evinde geyik postları

Anton'u vuran kendi dostları

Örtün pencereleri yellere duymasın

Anton Paşa vuruldu düşman duymasın...

Aşağıda verdiğimiz diğer folklor ürünlerinin de Türk kültür coğrafyası ile paralellik gösterdiğini belirtmiştik.

Atasözleri

—Aç ayı oynamaz	—Aç ayı oynamaz!
—El atına minen	—El atına binen tez iner.
tez tüşe	—Ev alma komşu al!
—Yurt alma	
honuşu al	

Deyimler

—Akmasa da	—Yağmasa da gürler!
tamay	—(Ölmüşlerinizin)
—Cana değsin	Canına değsin!
—Suv kiçiknin söz	—Su küçüğün söz
büyükün	büyükün!
—Çingene çalay	—Kürt çalıp Çingen
gurt oynay	oynuyor!

Bilmece

Biz biz bizidik
Otuz eti hız edik
Bir tahtağa cıyıldık
Sabağaerek coyıldık

Yukarıdaki metinler olsun, diğer masal ve halk hikâyeleri metinleri olsun yapı, dil ve ağız özellikleri bakımından çalışılmalıdır. Urum sözlü kültürü ile diğer Türk sözlü kültürü ürünleri mukayeseli çalışmalarla değer kazanacaktır. Bölgenin eskiden beri gelen hareketli ve karmaşık yapısı bugün artarak ilgi görmektedir. Karadeniz'in kuzeyi ve güneyi arasındaki tarihî ve kültürel ilişkiler bunun gibi çalışmalarla aydınlatılmayı ve işlenmeyi beklemektedir.

Manzumeye dayanan ölçülü parçalardan sonra kitaba beş masal da alınmıştır. Bu masallardaki kaynak kişilerin nerede, nasıl kaydedildiği ve ayrıca ağız özelliklerini yansıtan yazı karakterlerinin bulunmayışı eserdeki parçalardan yola çıkacak araştırmacılar için büyük bir engel olacaktır. Bu masalların yapı, teknik ve sözel doku bakımından diğer Türk masallarıyla karşılaştırılması bu bölge folkloru için ayrıca önemlidir. Yazarla görüşmemizde Urum masallarını ve diğer folklor ürünlerini kaynak kişiler dahil olmak üzere bütün özellikleriyle ayrı bir çalışma olarak vereceğini öğrendik.

Urum halk hikâyeleri başlığı altında alınan hikâyeler, yazarın da belirttiği gibi birçoğunun Türk dünyasında da bilinmekte olan “Arzu ile Kamber, Hurşit ile Mahmihri, Âşık Garip, Tahir ile Zühre, Köroğlu gibi hikâyelerdir. Bu metinleri yazar teknik imkânsızlıklar nedeniyle bütün olarak verememiştir. Aynı zamanda bunların Urumlar arasındaki varyantlarının da yazarın elinde olduğu belirtilmektedir.

KAYNAKÇA

ALTINKAYNAK, Erdoğan (2005), **Ortodoks Türkler Urumlar**, Ankara: Giresun Üniversite Kitapevi Yayınları, 247 Sayfa, ISBN 975-6551-55-0